

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YIL 10, SAYI 21, GÜZ 2024

Dr. Hayrettin YİĞİT

Milli Eğitim Bakanlığı
ograsyyigit@gmail.com
Ankara/TÜRKİYE

ORCID

**KİTÂB-I GÜZÎDE'NİN VİYANA
NÜSHASI ÜZERİNE BİR
İNCELEME**

A STUDY ON THE VIENNA COPY OF
“KİTÂB-I GÜZÎDE”

Makale Türü: Araştırma Makalesi / Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi / Received Date: 30.12.2023
Kabul Tarihi / Accepted Date: 10.06.2024
Yayımlanma Tarihi / Date Published: 31.10.2024

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Yiğit, Hayrettin. “Kitâb-ı Güzîde'nin Viyana Nüshası Üzerine Bir İnceleme”. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*10/21 (Güz 2024), 185-204.

Yiğit, Hayrettin. “A Study on the Vienna Copy of Kitâb-ı Güzîde”. *Hikmet-Journal of Academic Literature*10/21 (Fall 2024), 185-204.

10.28981/hikmet.1412119

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlamış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

Dr. Hayrettin YİĞİT

KİTÂB-I GÜZİDE'NİN VİYANA NÜSHASI ÜZERİNE BİR İNCELEME

A STUDY ON THE VIENNA COPY OF "KİTÂB-I GÜZİDE"

ÖZ

Kitâb-ı Güzide, Ebu Nasr bin Tahir bin Muhammed es-Sarahşi tarafından kaleme alınmış daha sonra Mehmed bin Bâli tarafından XIV. yüzyılda Anadolu Türkçesine aktarılmış dinî ve ahlaki konularda bilgi veren ilmihâl kitabıdır. Eser, bilim âleminde Güzide, Güzide Kitabı, Kitâb-ı Güzide, Akâid-i İslam adlarıyla tanınmaktadır. Henüz asıl nüshası ortaya çıkmayan eserin Türkiye ve Avrupa'daki kütüphanelerde birçok nüshası bulunmaktadır.

Bu çalışmada "Kitâb-ı Güzide" adlı eserin, Viyana nüshası incelenmiştir. Nüsha, daha önce Berlin yazmalar kataloğunu hazırlamış olan W. Pertsch tarafından Berlin, Upsala, Münih nüshalarıyla birlikte tanıtılmıştır. Viyana Kütüphanesinin Arapça, Farsça ve Türkçe el yazması kataloğunun 298. sayfasının 1866. sırasında yer alan eser "Güzide-i Âşikân" başlığıyla verilmiştir. Nüsha, 131 varak, 11 satırdan oluşmuş ve hareketli-nesih türünde yazılmıştır. Eserin tanıtımı yapıldıktan sonra metnin dil ve içerik özellikleri yayımlanmış olan Konya nüshasıyla karşılaştırmalı olarak açıklanmıştır. Ayrıca karışık dilli eserler için kullanılan "olga-bolga" teriminin nüshalardaki kullanımı, eserin diğer nüshalarda kullanılan başlıkları ve bugüne kadar bilinen ve yeni tespit edilen nüshalar hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi, Akâid-i İslam, Kitâb-ı Güzide, Viyana.

ABSTRACT

Kitâb-ı Güzide is a catechism book which provides information on religious and moral issues and it was written by Ebu Nasr bin Tahir bin Muhammed es-Sarahşi and later it was translated into Anatolian Turkish by Mehmed bin Bali in 14th century. The work is known in the scientific world as Güzide, Güzide kitap, Kitâb-ı Güzide, Akâid-i İslam. There are many copies of the work, the original copy of which has not yet been revealed, in the libraries in Turkey and Europe.

In this study, the Vienna copy of "Kitâb-ı Güzide" was examined. The copy was introduced by W. Pertsch, who had previously prepared the Berlin manuscripts catalogue, together with Berlin, Upsala and Munich copies. The text is given under the title of "Güzide-i Âşikân", which is on page 298, row 1866, catalog of the Arabic, Persian and Turkish manuscript catalog of the Vienna library. The copy consists of 131 leaves and 11 lines and is written in the "salam an nash with vowels type. After the introduction of the work, the language and content features of the text are explained in comparison with the published Konya copy. In addition, information is given about the use of the term "olga-bolga", which is used for mixed language works both, in the copies and the titles of the work used in other copies, also the copies which are known to today and the copies which are newly identified.

Keywords: Old Anatolian Turkish, Akâid-i İslam, Kitâb-ı Güzide, Vienna.

Giriş

Türkler, anayurtları Orta Asya'dan çeşitli dönemlerde göç ederek geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra özellikle Oğuzlar, XIII. yüzyıla kadar Batı Türkistan'dan Horasan'a ve Anadolu'ya yoğun göçler gerçekleştirmiştir. Bu göçler sonucunda Türk milleti, Horasan'da Büyük Selçuklu Devletini; Anadolu'da Anadolu Selçuklu Devletini kurmuştur. Anadolu'da bağımsız bir devlet yapısına kavuşan Oğuz Türkleri bunun doğal bir sonucu olarak kısa zamanda Oğuz Türkçesine dayalı bir yazı dili oluşturmuştur (Korkmaz, 2013, 81). Oğuz Türkçesine dayalı yazı dilinin oluşumu sırasında verilen telif ve tercüme eserlerde hem Doğu Türkçesinin hem de Batı Türkçesinin yazı özellikleri bir arada görülmüştür. Farklı lehçe özelliklerine yer veren bu metinler “olga-bolga” olarak da adlandırılan karışık dilli eserler olarak adlandırılmıştır (Ercilasun, 2004, 442). “Olga-bolga” terimi, Manisa Kütüphanesinin 6886 numarada kayıtlı 863 (1458) yılında istinsah edilmiş olan Akâid-i İslâm (Kitâb-ı Güzide) adlı eserin mukaddimesinde geçmesinden dolayı karışık dilli eserler için kullanılmıştır (Arat, 1960, 231).

Kitâb-ı Güzide adlı eser, 14. yüzyılda Oğuz Türkçesinin dil hususiyetlerini gösteren bir metindir. Metni Oğuz Türkçesine aktaran Muhammed Bin Bâli “...terkibi muhallel ve muhabbetü olğa bolğa ‘ibâretince yazmışlar diledüm kim bu şerif ve laîf nüshanuñ lütfi ve şerefi dañı artuğ ola ol saķım ‘ibâretle bu faşih ve rüşen türkiceye dönderdüm...” (Viyana nüshası, 1a/8) ifadesiyle açık, anlaşılır Türkçeye, yani Oğuz Türkçesine dönderdiğini belirtmiştir. Tekin, Kitâb-ı Güzide'nin lehçeler arası aktarım yoluyla Anadolu sahasında Oğuz Türkçesiyle yazıldığını ve eserin tarihsel süreçte şu an için izlenebilen ilk örnek olduğunu ifade etmiştir (2000, 168). Bu dönemde yazılan Behçetü'l-Hadâik, Ferâiz Kitabı, Kudûrî Tercümesi, Şerhü'l-Menâr gibi eserler ile Ali'nin Kıssa-yı Yusuf'u, Mevlana'nın Türkçe Manzumeleri, Şeyyad Hamza'nın Bazı Manzumeleri (Cin-Babacan, 2019, 11) ise karışık dilli eserler içerisinde değerlendirilmiştir.

1. Kitâb-ı Güzide

Kitâb-ı Güzide, Ebu Nasr bin Tahir bin Muhammed es-Sarahsî tarafından kaleme alınmış, daha sonra Mehmed bin Bâli tarafından XIV. yüzyılda Anadolu Türkçesine aktarılmış dinî ve ahlaki konularda bilgi veren bir ilmihâl kitabıdır (Erdem, 1992, 5). Eser hakkında ilk bilgileri veren Köprülü, XIV. yüzyıl sonu veya XV. yüzyıl başlarında eserin “Güzide” adıyla zamanının diline çevirildiğini ifade etmiştir (1981, 233).

Eser, dinî ve ahlaki konularda bilgi vermekte ve 46 bölümden oluşmaktadır. Metnin her bölümünde bir konu açıklanmıştır. Bu konular açıklanırken ayet, hadis ve kıssa, sahabelerin ve sonraki dönem din âlimlerin sözlerinden, kimi zaman da çeşitli rivayetlerden yararlanılmıştır. Müellifin kaleminden çıkan asıl nüsha henüz bulunamamıştır. Eserin ilmihâl kitabı olması, İslam dininin özelliklerini öğrenmeye çalışan Türk milletinin ilgisini çekmiş ve Anadolu'da müstensihler tarafından istinsah edilmiştir. Müstensihlerin farklı başlıklar altında eseri istinsah etmeleri, eserin asıl metni ve nüshaları üzerine net bilgilerin ortaya çıkmasını zorlaştırmıştır. Yapılan araştırma sonucunda şu ana kadar bilinen nüshalara ek olarak eserin Kastamonu, Bursa İnebey, Süleymaniye

nüshalarının da olduğu tespit edilmiştir. Eserin yurt içi ve yurt dışında bulunan on sekiz nüshası şu şekildedir:

Milli Kütüphane nüshası: Muhammed bin Bālî; Kitâb-ı Güzide I-129yk. 200 x 152-155 x 100 mm. 16 str., harekeli nesih, 1148 H. Üzümlü taç filigranlık Meşin sırtlı ebru kaplı cilt Yz. A. 204 no'da kayıtlı 297.841.

Konya nüshası: Konya Kütüphanesinde bulunan eser, Muhammed bin Bālî, 104 Yk, 13 str., 200 x 145-170 x 100 mm D. K. By 865/1-3, harekeli nesih, H.1063 bilgileriyle kayıtlıdır (Küçük, 2014, 11-18).

Millet Kitaplığı nüshası: Millet Kitaplığının Ali Emiri, şer'îye bölümünde, 379 numara-da kayıtlıdır.

Arkeoloji Müzeler nüshası: İstanbul Arkeoloji Müzeler Kütüphanesinde bulunan eser, H. 889 tarihlidir ve 1498 numarada kayıtlıdır.

Türk Dil Kurumu nüshası: Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde A/301 numarada kayıtlıdır.

Manisa nüshası: Manisa Kütüphanesinde, H. 863 (1458) tarihli olan eser 6886 numarada kayıtlıdır. Eser, Akâid-i İslam adıyla kaydedilmiştir.

Van nüshası: Eser, Van İl Halk Kütüphanesinde iken, Bedri Sarıca tarafından incelenmiş ve tanıtılmıştır. Kitap, deri kaplı, 19 x 28 ebatlarında ve her sayfasında 15 satır vardır. Harekeli nesih ile yazılan eser 103 varaktan ibarettir ve son birkaç yaprağı eksiktir (Sarıca, 1994, 124).

Şinasi Tekin nüshası: Şinasi Tekin'in özel kütüphanesinde bulunan bu nüsha tarihsizdir ve eserin son kısımları eksiktir.

Ahmet Buran nüshası: Ahmet Buran'ın özel kitaplığında bulunmaktadır. Eser, deri ciltli, 20x14 ve 18x12 ebatlarında toplam 217 varaktır. İki farklı eserin bir arada bulunduğu kitabın ilk kısmında Güzide adıyla Kitâb-ı Güzide bulunmaktadır. 114 yaprak (228 sayfa), her sayfada 13 satır vardır. Eserin başında yer alan fihristin ilk sayfası ve sonunda birkaç yaprak eksiktir.

Kastamonu nüshası: Güzide-i Aşikan. Mehmed b. Bālî Dil: Türkçe Tasnif no./Konu: 297.4. Fiziksel özellikler: 106 yk., 19 st.; 210 x 150-160 x 90 mm. Kütüphane adı: Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi Koleksiyon: KHK Koleksiyon no.: 1704 Bibliyografik kayıt no.: 456065 Materyal türü: Yazma eser.

Süleymaniye nüshası: Terceme-i Güzide. Müellif: Ebû Nasr b. Tâhir b. Muhammed Dil: Türkçe Tasnif no./Konu: 297.8 / İslam ahlak ve âdâbı İstinsah tarihi: 1019 Fiziksel özellikler: 1-87 yk., muhtelif st. Kütüphane adı: Süleymaniye Kütüphanesi Koleksiyon: Yazma Bağışlar Koleksiyon no.: 04469 Bibliyografik kayıt no.: 349129 Materyal türü: Yazma eser.

Bursa İnebey nüshası: Terceme-i Güzide. Müellif: Ebu Nasr Tâhir b. Muhammed es-Serahsî / Dil: TürkçeTasnif no./Konu: 297.7 / Tasavvuf ve tarikatlar Fiziksel özellikler: 101 yk.; 11 st. Koleksiyon: Orhan Koleksiyon no.: 676 Bibliyografik kayıt no.: 35841 Materyal türü: Yazma eser.

Paris nüshası: Bibliothéque National'de BN, Suplent Turc No: 531'de kayıtlıdır. Eser, H. 838 tarihlidir. Bilinen en eski nüshadır.

Londra nüshası: British Museum'da 7850 numarada kayıtlıdır.

Mundy nüshası: C. Mundy'nin özel kütüphanesinde bulunan eser, M.115 numarada kayıtlıdır.

Berlin nüshası: Tübingen de Ms. Orient 4150 numarada kayıtlıdır.

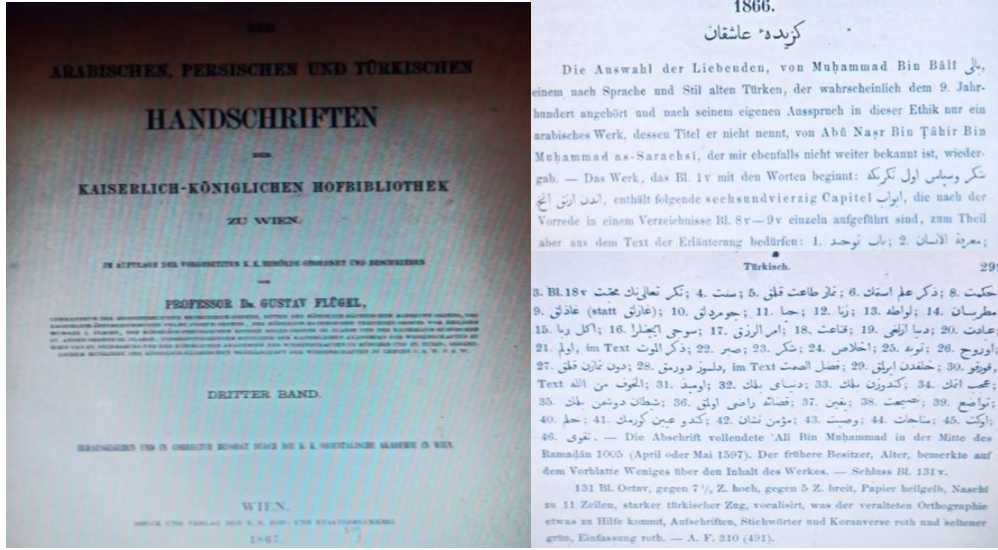
Upsala, Gotha, Münih nüshası: Berlin yazmalar kataloğunu hazırlayan W. Pertsch, Berlin nüshasıyla bu nüshaları karşılaştırmıştır.

Viyana nüshası: Viyana Kütüphanesi, Turkisch 1866 da kayıtlıdır. 131 varak, 11 satır, harekeli nesih, kâğıt açık sarı renkte. Kuran'dan ayetler ve önemli kelimeler kırmızı ve bazen yeşil yazılmış. Kenarlıklar kırmızıdır.

2. Kitâb-ı Güzide'nin Viyana Nüshası

Üzerinde çalışma yapılan nüsha Viyana Kütüphanesinde yer almaktadır. Viyana Kütüphanesinin Arapça, Farsça ve Türkçe El Yazma Kataloğunun 298. sayfasında 1866. Güzide-i Âşikân başlığı altında şu şekilde tanıtılmıştır:

“Önceki sahibi Alter eserin içeriği hakkında çok az şey anlayabildi. Âşıkların seçimi, dil ve üslup açısından eski bir Türk ve muhtemelen 9. yüzyılda yaşamış olan, Ebu Naşr bin Tahir bin Muhammed-es Serahsi'ye ait olan ama adını söylemediği Arapça bir eserinden uyarlanmış. Eser, ön sözden sonra şu kırk altı bölümden oluşmaktadır. Metnin 8b/1 ve 9b'de eserin bölümleri listelenmiştir. Bölümleri: 1. tevhid bâbı; 2. ma'rifetü'l insan; 3. Tağrı te'âlâniñ muhabbeti; 4. sünnet; beşinci namâz tã'at kılmağ; 6. zikir 'ilim istemek; 7. 'ilim istemek; 8. hikmet; 9. gazilik; 10. cömerdlik; 11. hayâ; 12. zinâ; 13. livâta; 14. maṭrabân; 15. ribâ 16. süci içenler; 17. emrû'l rızq; 18. kanâ'at; 19. dünyâ azluğı; 20. 'ibâdet; 21. ölüm, zikrû'l mevt 22. şabr; 23. şükür; 24. ihlâs; 25. tevbe; 26. oruç; 27. dün namâzın kılmağ; 28. dilsüz durmak, fazlu's-semt; 29. halkdan ayrulmağ; 30. korqu, el-havf 31. ümiz; 32. dünyâyı bilmek; 33. kendözin bilmek; 34. 'ucup itmek; 35. şeytânı düşmen bilmek; 36. kazâyâ râzı' olmak; 37. yakîn; 38. naşihat; 39. tevażzu'; 40. hilm; 41. kendü 'aybın görmek; 42. mü'min nişânı; 43. vaşiyet; 44. münacât; 45. öğüt; 46. taqva. Muhammed bin Bali'ye aittir. Ali bin Muhammed Bâli nüshayı 1005 yılının ramazan ayının (Nisan veya Mayıs 1597) ortalarında tamamlamıştır. Kâğıt açık sarı renkte, 131 varak, 11 satıra kadar nesih, güçlüdür. Türkçe ifadelerin eski imla özelliğinde olması yazıları anlaşılır hale getiriyor. Kur'an'dan ayetler ve önemli kelimeler kırmızı ve bazen yeşil yazılmış. Kenarlıklar kırmızıdır.”

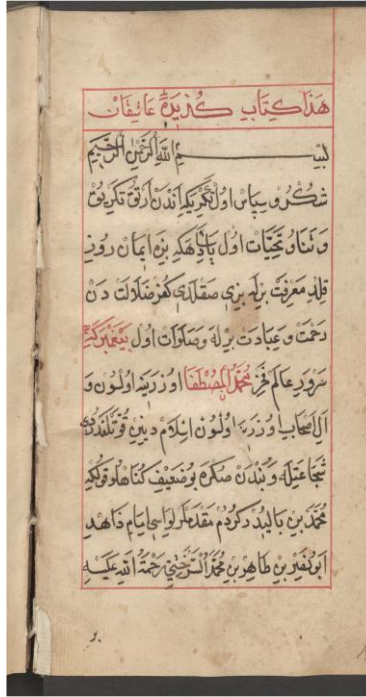
Görsel 1. Katalog ilk sayfa

Görsel 2. Eserin tanıtımı

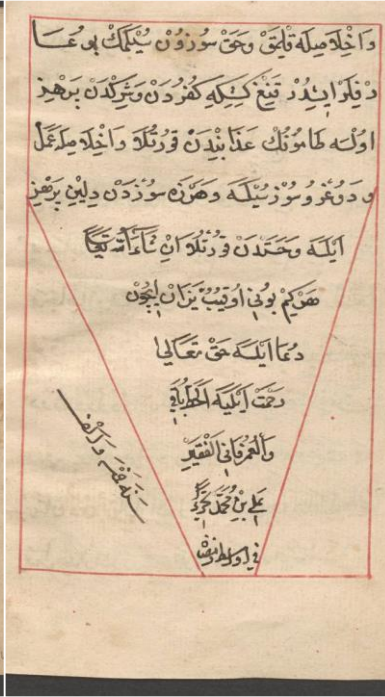
Nüsha “Hazā Kitāb-ı Güzīde-i ‘Āşīkān” başlığıyla verilmiştir. Besmele ve duadan sonra imān ve İslam’ın şartları açıklanmıştır. Eserin bölümleri 8b/1’den itibaren tanıtılmıştır. Diğer nüshalardan farklı olarak 11 satırdan oluşmaktadır. Harekeli nesihle yazılan metnin kâğıdı açık sarı renktedir. Kuran’dan ayetler ve önemli kelimeler kırmızı, bazen yeşille yazılmıştır. Kenarlıklar ise kırmızıdır. Metin içerisinde bazı bölüm başlıkları Arapça tamlama şeklinde verilmiştir. Nüshanın son sayfasında ise kırk altıncı bap açıklanmış, devamında bu eseri yazana ve okuyana dua edildikten sonra eserin istinsah tarihi yazılmıştır.

“...*kaṅgī kişi ki küfürden şirkden perhīz olsa şamunū ‘azābından kırtula ve ihlāsıla ‘amel ve doḡru söz söyleye ve herze sözden dilin perhīz eyleye ve ḥasetden kırtula inşāallahu te‘ālā her kim bunı okuyup yazan için du‘ā eylese ḥaḳ te‘ālā rahmet eyleye*

el-ḥattu bāki ve’l ‘ömrü fāni el faḳīr ‘ali bin muḥammed seraḫsi evsat-ı ayn ramazan sene-i ḥamse ve elf (hicri 1005) (131b)

Görsel 3. Nüşanın ilk sayfası

Görsel 4. Nüşanın son sayfası

Eserin ismi, ortaya çıkan nüshalarda *Güzide*, *Güzide Kitabı*, *Kitāb-ı Güzide*, *Akāid-i İslam* olarak belirtilmiştir. Bursa İnebey ve Süleymāniye nüshasında Terceme-i Güzide, Kastamonu nüshasında Kitāb-ı Güzide, üzerinde çalışma yapılan Viyana nüshasında Güzide-i Aşikān, olarak verilmiştir. Eserin yazarı Ebu Nasr bin Tahir bin Muhammed es-Serahsī hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Viyana nüshasının 1a/8’de “...meḳaddemler livāsı imāmı zāhid ebu naşır bin tāhir bin muḫammed es-seraḫsi raḫmetullahi ‘aleyhi bir kitab cem’ eylemiş her bir sözi biḫ cāna deger...” ifadesi bulunmaktadır. Eseri 14. yüzyılda Oğuz Türkçesine aktaran Mehmed bin Bālī’nin de yine nerede yaşadığı, kim olduğu bilinmemektedir ve nüshada da herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Tekin, kökeni ve yaşadığı yer ile ilgili olarak Balī’nin ailesinin Türkistan kökenli olabileceğini ve Mehmed bin Bālī’nin de Harezmi Türkçesi yazı dilini bildiğini (1974, 59) ifade etmiştir.

Muhammed bin Bālī eseri Oğuz Türkçesine aktarma sebebini de Viyana nüshasının 1a/8’den itibaren açıklamıştır: “...muḳaddemler livāsı imāmı zāhid ebū naşır bin tāhir bin muḫammed es-seraḫsi raḫmetullahi ‘aleyhi bir kitab cem’ eylemiş her bir sözi biḫ cāna deger ammā gördüm terkibi muḫallel ve muḫabbeḫü olğa bolğa ‘ibāretince yazmışlar diledüm kim bu şerif ve laḫif nüshanuḫ lutfi ve şerefi daḫı artuḫ ola ol saḫim ‘ibāretle bu faşih ve rüşen türkiceye dönderdüm kim fāideleri ziyāde ola ve zevḫ ḫāşil olıcak ümizdür kim tasnif ideni du‘ādan unutmayalar anuḫ mutālī‘asından hidāyet ve kerāmet bulalar inşāallahu te‘ālā...”

Yazar bu açıklamasında eserin Türkler tarafından daha iyi anlaşılması amacıyla “terkibi muḫallel ve muḫabbeḫü olğa bolğa ‘ibāretince” yazılan eseri “faşih ve rüşen türkiceye” çevirdiğini ifade etmiştir. Buran, burada geçen ve diğer

nüşhalarda “*olga bolga dilli-olgay bolgay dilli ya da olga-bolga, olgay-bolgay dilince yazılmış, düzilmiş, tasnif edilmiş*” terimlerinin, “*Doğu ya da Kuzey Türkçesi*” ile (Harezmi-Altınordu-Kıpçak-Çağatay) yazılmış eserler ve onların dilinin kastedildiğini (2021, 28) ifade etmiştir. Kitâb-ı Güzide'nin bazı nüshalarında kullanılan olga-bolga teriminin kullanım şekillerini vermiştir. Bu kullanımların Viyana, Van, Kastamonu, Bursa İnebey nüshalarının da eklenmiş hâliyle şu şekildedir:

olga bolga: Manisa Kütüphanesi, Ahmet Buran, Viyana nüshaları.

olgay bolgay: C. Mundy, Berlin, İstanbul Arkeoloji Müzeler Kütüphanesi, Konya nüshası, Kastamonu nüshası.

olgay bolga: TDK nüshası.

elfaz-ı muhal: Londra British Museum.

alga-bolga: Van nüshası (Sarıca, 1994, 129).

muħalled ve muħabbet: Bursa İnebey.

2.1. Viyana Nüshası ile Konya Nüshası Arasındaki Farklılıklar

Kitâb-ı Güzidenin Viyana nüshası (V) ile Konya nüshasının¹ (K) dil ve içerik yönünden farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıkların bazıları şu şekildedir:

2.1.1. V nüshası; 131 varak, 11 satır, harekeli nesih, kâğıt açık sarı renkte. Kuran'dan ayetler ve önemli kelimeler kırmızı ve bazen yeşil yazılmış ve kenarlıklar kırmızıdır. Hicri 1005 ramazan ayının ortasında istinsah edilmiştir. K nüshası ise 104 yaprak, 13 satır, 200 x 145-170 x 100 mm D. K. By 865/1-3, harekeli nesih, Hicri 1063'te istinsah edilmiştir.

2.1.2. V nüshasında eserin ismi, metnin ilk sayfasında Hazâ Kitâb-ı Güzide-i Âşikan başlığıyla verilmiştir. Başlığın altında besmele ve kısa bir duadan sonra konuya giriş yapılmıştır. K nüshasında ise eser Kitâb-ı Güzide başlığıyla başlamış besmele ve Arapça duadan sonra metne giriş yapılmıştır.

2.1.3. V nüshasında metin içerisindeki bazı bölüm başlıkları Arapça tamlama olarak verilirken K nüshasında Türkçe olarak aktarılmıştır:

“...on dördüncü bāb ‘uħubetü’l-muħtileri...” (56a/8), “...on toħuzuncı bāb menfa‘ati ħilletü’d-dünyâ el-dünyâ...” (75a/11) V nüshası

“... on dördüncü ħıtlık isteyen bābıdur...” (50a/9), “...on toħuzuncı bāb dünyâ arzuluğı bābıdur...” (63a/1).

2.1.4. ı/i ünlüsü kelime sonunda hem “kesreli hemze” ve “kesreli y” ile K nüshasında “kesreli y” ile gösterilmiştir:

¹ Karşılaştırmaya esas olarak kullanılan eser: Küçük, Serhat (2014), *Kitâb-ı Güzide (Akâidü’l İslam)*, Kesit Yayınları, İstanbul.

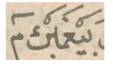

V nüshası “*koquy*” (6a/8), “*rūzi*” (6b/1); K nüshası “*eyitdi*” (2b/3).

2.1.5. i/e değişiminde K nüshasında kesre ile yazılmış olan “e” sesi, V nüshasında üstün ile yazılmıştır:

V nüshasında “*beş*” (4b/1), “*yedi*” (28a/8); K nüshası “*biş*” (57b/12), “*yidi*” (61b/2).

2.1.6. Ötümlüleşme olayı d/t, g/k, b/p ünsüzleri arasında tespit edilebilmektedir (Şahin, 2013, 43). Kelimelerde görülen d/t değişimi V nüshasında bazı kelimelerin hem “t”li hem de “d”li şekillerdedir. K nüshasında “t”li yazılmıştır.

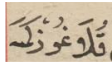

V nüshasında “*daş*” (103b/2), “*taş*” (118b/1), “*danık*” (82a/1), “*tanık*” (57b/4); K nüshasında “*taş*” (56b/3), “*tanık*” (29a/1).

V nüshasında b/p ünsüzleri arasındaki ötümlüleşme V nüshasında ön seste “*beygamber*” (58a/1), “*beşimān*” (95a/1); K nüshası “*peşimān*” (69b/11), “*peygamber*” (3b/7) şeklindedir.

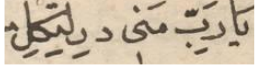
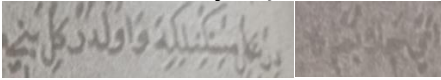
V nüshasında k/g ünsüzleri arasındaki ötümlüleşme V nüshasında son seste “*yoğ*” (10b/6), “*kanğı*” (91a/5); K nüshasında “*kankı*” (16b/10), “*yoğ*” (8b/1) şeklindedir.

2.1.7. Kelime içi h/k değişimi ise daha çok Eski Anadolu Türkçesinde görülen bir değişikliktir (Ergin, 1998, 418). Genelde Azeri sahasında yaygınlık kazanan bu kullanıma, Eski Anadolu ve Klasik Osmanlı metinlerinde de sıklıklarına göre değişebilen oranlarda rastlanır. V nüshasında ve K nüshasında “*aşşam*” kelimesi /h/ sesi ile yazılırken “*yoğ*” kelimesi iki şekliyle görülmektedir. “*Koğu*” kelimesinde ise h/ sesinin sızıcılaşarak /k/ sesine dönüşmesi V nüshasında iki şekliyle de görülmüştür.

V nüshasında “*koğusu*” (61a/2), “*koğu*” (106a/1); K nüshası “*koğu*” (85b/12).

2.1.8. g/v ünsüzleri arasında gerçekleşen dudaklılaşma V nüshasında iç seste “*kulāğuzlasa*” (46a/5); K nüshasında “*kulavuz*” (7b/3) şeklindedir.

2.1.9. M'li ve b'li ifadelerin birlikte kullanılması hem Doğu Türkçesine hem de Batı Türkçesine ait özelliklerin bir arada kullanıldığının göstergesidir (Korkmaz, 2013, 46). V nüshasında tek bir yerde “ben” kelimesi “men” şeklinde yazılmıştır. K nüshasında “ben” şeklindedir.

V nüshası “...yā rabbi meni diriltgil...” (45b/4); K nüshası “... ey çalabum diritgil miskinligile ve öldürgil beni...” (42a/3)

2.1.10. “Yılan” kelimesi DLT’de ve Türkmencede “yılān” biçimiyle görülürken Halaçça’da “yılān, gilān”, Turfan’daki Kara-Hoca (İdikut) bölgesi Uygur ağzında “ilān~yılān”, Kaşgar ve Yarkent ağızlarında “yilā~ yulān”, Özbekçenin Afganistan ağızlarında “ilān, yılān” (Aydemir, 2015, 43) şekliyle görülmektedir. V nüshasında “ilān kabıgı” (86b/11) şeklinde görülürken K nüshasında “yılān” (71b/9) şeklindedir.

2.1.11. “Yumşak” kelimesinde ise V nüshasında “yumaşadur” (101b/8) şeklinde yapım eki almasından dolayı “k” ünsüzü düşmüştür. Ancak iç seste ünlü düşmesi olmamıştır. K nüshasında ise kelime düşmenin oluşmuş hâliyle “yumşak” (100a/6) şeklinde yazılmıştır.

2.1.12. İkizleşme, V nüshasında “dükeli” kelimesinde görülmektedir. “Dükelli” (3a/7) ve “dükeli” (123a/6); K nüshasında “dükeli” (10a/13) şeklindedir.

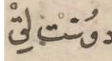
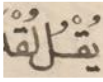
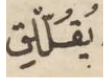
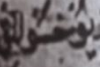
2.1.13. İlgi ekindeki yuvarlaklaşma Eski Oğuz Türkçesini diğer dönemlerden ayıran en önemli fonolojik özelliktir. Eski Türkçeden bu yana dar ünlülü olan bazı eklerin bu dönemde sadece yuvarlak ünlülü şekillerinin ortaya çıkmıştır. V nüshasında ilgi eki “-nuḡ, -nüḡ” şeklinde görülürken, K nüshasında “-niḡ, -niḡ, -uḡ, -üḡ” şeklindedir.

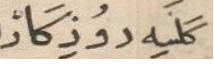
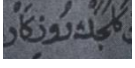
V nüshası “anuḡ” (47a/4), “ehlinüḡ” (13b/11); K nüshası “hakkuḡ” (8b/9), “seniḡ” (27b/10), “anıḡ” (4a/9), “kendüniḡ” (101a/12).

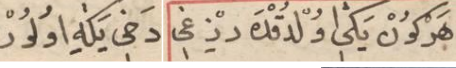
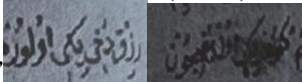
2.1.14. Görülen geçmiş zaman eki Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde 1. tekil şahısta m'nin, 2. tekil şahısta ḡ ile birlikte yuvarlaklaşmıştır. V nüshasında görülen geçmiş zamanın 1. ve 2. tekil şahıslarla kullanımlarında bu yuvarlaklaşma görülürken K nüshasında her iki şekilde görülmektedir.

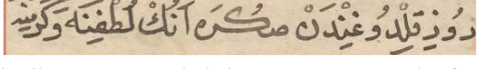
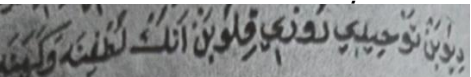
V nüshasında “*bildüm*” (16b/4), “*irdün*” (17a/9); K nüshası “*işlemedim*” (93b/1), “*geldin*” (46a/9), “*vardum*” (54b/6), “*utanın*” (42b/10).

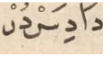

2.1.15. +IİK eki ünlü uyumuna girmekle birlikte, yuvarlak ünlü tabanlara düz ünlü geldiği örnekler de bulunur (Gülsevin, 2017, 127). V nüshası isimden isim yapan +IİK eki hem +lık hem de +luğ şekliyle görülmektedir. K nüshasında +lık şeklindedir.

V nüshası “*dostluk*” (73a/10), “*dostluk*” (20b/2), “*yoğsulluk*” (96a/4) “*yoğsulluk*” (7b/10); K nüshası “*dostluk*” (15b/10), “*yoğsulluk*” (6a/11).

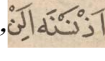
2.1.16. İkinci dereceden işlek gelecek zaman sıfat-fiil eki olan “-(y)Ası” eki V nüshasında “... *gelesi rüzigār...*” (106b/11) örneğinde görülürken aynı yapı K nüshasında “...*gelecek rüzigār...*” (87a/4) şeklindedir.

2.1.17. “-dUkdA” eki, ek veya edatlarla oluşturulan birleşik zarf-fiil eklerindedir (Gülsevin-Boz, 2004, 150). V nüshasında “... *her gün yeni olduğda rızgı dağı yeni olur...*” (67a/1); K nüshasında “...*gün yeni olduğun rızık dağı yeni olur...*” (58a/6) şeklinde kullanılmıştır.

2.1.18. Ek veya edatlarla oluşturulan birleşik zarf-fiil eklerinden olan –dUk+iyelik+dAn V nüshasında “...*tevhid rüzi kılduğundan sonra anuñ lutfına ve keremine...*” (13b/1); K nüshasında “...*ben tevhidî rüzi kıluben anuñ luṭfına ve keremine ...*” (10a/6) şeklinde ifade edilmiştir.

2.1.19. Eski Anadolu Türkçesinde en işlek ek olan –(y)IsAr gelecek zaman ekidir (Türk, 2017, 51). V nüshasında “*dadısardur*” (81b/4); K nüshasında “*dadacağdur*” (67a/9) şeklinde kullanılmıştır.

2.1.20. V nüshasında “ilen” edatı Tarama Sözlüğünde “ile, birlikte, ...leyin, -le, -likle” anlamlarında kullanıldığı görülmektedir. V nüshasında yirmi bir yerde kullanılmıştır. K nüshasında ise kullanılmamıştır.

“nesne ilen” (95b/2), “az nesne ilen” (73a/6).

2.1.21. İçre sözcüğü “İçinde, arasında, -de” anlamında zarf görevinde kullanılmaktadır. V nüshasında yirmi sekiz yerde geçmiştir. K nüshasında yer almamıştır.

“...tañrı eyitdi şol hâl içre öldüğin severem didi...” (119a/8), “...dükelli fa‘ illerden namâz içre sücüd yigrekedür...” (29a/10),

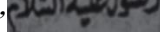
2.1.22. Eski Anadolu Türkçesinde görülen geçişli-ettirgen ekler içinde yer alan -GUr- eki işlek olmayan ekler içerisindedir (Gürsevin, 2017, 153). V nüshasında iki yerde kullanılan ek, K nüshasında kullanılmamıştır.

“...bu sebeble çalapum beni bu dereceye **irgürdi**...” (39a/9), “...benüm murāduma **irgürdi**...” (110b/9).

2.1.23. Yardımcı fiille kurulan birleşik fiillerin kuruluşlarında iki nüsha arasında farklılıklar bulunmaktadır:

V nüshasında revā idem (6a/10), K nüshasında “revā kılayın” (5a/10); V nüshasında “şabır itmek” (7a/10), K nüshasında “şabır eylemek” (6a/2); V nüshasında “hor eyleyüb” (13b/3), K nüshasında “horlayıp” (10a/7); V nüshası “eyü söylemek” (16b/8), K nüshasında “eyülük eylemek” (13b/1) şeklindedir.

2.1.24. “...peygamber (as.)...” V nüshasında “ayın mim” (7a/6)

ile gösterilirken K nüshasında “resül aleyhi’s-selām” (5b/12) olarak yazılmıştır.

2.1.25. V nüshasında eksilteli cümle K nüshasına göre daha fazla kullanılmıştır.

V nüshasında “...cömerdlik huyumdur perhizlik yardımumdur...” (5a/8); K nüshasında “...cömertlik benüm huyumdur ve perhiz kıлмақ yardımumdur...” (4b/4)

V nüshası “...ya‘ni nefis dilegün yaratdı cehli tenine riyâyı yüzüne şehveti gözüne şerri kulağına tama‘ı boğāzına yalanı diline kendözin görmegi gögsine hasedi gönlüne harişliğı karnına bîdādliğı beline bahilligi eline murdarlığı fercine fesādı ayağına şekki belinden aşağına şirki belinden yukārusına virdi...” (6b/8)

K nüshası “...ya‘ni nefis dilegün yaratdı cehli anuñ geyürdi riyâyı yüzine virdi şehveti gözüne virdi şerri kulağına virdi tama‘ı boğāzına virdi yalanı diline virdi kendüzin görmegi gögsine virdi hasedi gönlüne virdi harişliğı karnına virdi bîdādliğı beline virdi bahilligi eline virdi murdarlığı fercine virdi fesādı ayağına virdi şeki belinden aşağına virdi şirki belinden yukārusına virdi...” (5b/4)

2.1.26. V ve K nüshaları arasında cümlelerde farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkların bazıları şunlardır:

V nüshasında “...*hoca fakîh aydur hâk nesne tene ağır gelür bâtıl nesne tene yeyni gelür...*” (7b/6) şeklinde eksiksiz ifade edilen cümle; K nüshasında “...*hoca fakîh aydur hâk nesne tene ağır gelür bâtıl nesne...*” (6a/6) şeklinde eksik ifade edilmiştir.

V nüshasında Hatim’in vermiş olduğu öğütlerde üç nesne açıklanmışken K nüshasında üçüncü nesne söylenmemiştir.

“...*tañrı kullarına üç nesne kalķān virmişdür evvel ‘aķıldur nefş hevāsına kalķān olur def’ ider ikinci yaķındür kim yoķsullıķ ķorķusun def’ ider ‘ilimdür kim cehlüğe kalķān olur şerri def’ ider...*” (7b/8) (V nüshası)

“...*tañrı kullarına üç nesne kalķān virmişdür evvel ‘aķıldur nefş hevāsına kalķān olur anuñ şerrinden def’ eyler ikinci yaķındür kim yoķsullıķ ķorķusun yıģar ve anuñ şerrinden def’ eyler...*” (6a/9) (K nüshası)

V nüshasında “...*ebū şa‘ide sordılar kim ma‘rifet nedür tevķîd nedür imān nedür islām nedür dîn nedür didi...*” (8a/2) beş nesne ifade edilmişken aynı cümle K nüshasında “...*ebū şa‘ide sordılar kim ma‘rifet nedür tevķîd nedür islām nedür dîn nedür didiler...*” (6a/13) şeklinde dört nesne olarak verilmiştir.

V nüshasında “...*evvel tañrıyı bir bilmek ikinci ĥalka şefķat eylemek...*” (16b/7) cümlesinde “şefķat eylemek” birleşik fiili; K nüshasında “...*evvel tañrıyı bir bilmek ikinci ĥalka şefā‘at eylemek...*” (13a/13) olarak verilerek anlamsal farklılık oluşmuştur.

K nüshasının 14b/13’ten başlayan “*her kim üç nesne olsa ol kişi imānda dîn bulmuşdur evvel ol kim tañrı te‘ālā sevgüsü dūkelinden artuķ ikinci...*” cümle V nüshasında bulunmamaktadır.

V nüshası “...*ĥakîm aydur orūc üç dūrlüdür biri ten orūcıdur kim aşdan şudan ve cimā‘ eylemekden yıģlana ikinci ‘aķıl orūcıdur kim göñil dileğinden yıģlana üçüncü cān orūcıdur eceli yaķın bileler...*” (99a/2)

K nüshası “...*ebūl Kasım eydur orūc üç dūrlüdür biri ten orūcıdur kim aşdan şudan ve cimā‘ dan yıģlınmaķdur ikinci cān orūcudur kim eceli yaķın gelmiş bileler gice gündüz t̄ā‘ate ve ‘ibādete meşgūl olalar göñil orūcıdur göñlini Allahdan ğayrıdan şaķlamaķdur ve daĥı göñül dilediğinden yıģlanmaķdur...*” (81a/1)

V nüshası ile K nüshası arasında verilen açıklamalarda anlam yönünden farklılıklar oluşturan yapılar bulunmaktadır:

V nüshasında “...*yaĥya ibn-i mu‘az aydur hiç kimse ūķūş t̄ā‘atıla ululuģa degmedi velikin üç nesne ilen...*” (20a/5) cümlesinde “degmedi” yüklemi anlamına göre olumsuz iken K nüshasında “...*yaĥya ibn-i mu‘az eydür hiç kimesne ūķūş t̄ā‘atıla ululuģa degdi velikin üç nesne ile degdi...*” (16a/10) şeklinde olumlu şekilde yazılmıştır.

V nüshasında “...*rivayet kıldılar rabi‘adan ben utanuram tañrıdan t̄ā‘atı uĥmağ için kılam illākim ĥalapum dostluğı içündür...*” (19b/4) K nüshasında “...*ben tañrıdan utanuram kim t̄ā‘atı t̄amu ķorķusundan ötüri kılmam velākin ĥalapum dostlığın için kılamam...*” (15b/9) olarak verilmiştir.

V nüshasında “...bir **hekîm kişiye şordular ölü dururken hâluñ nitedür...**” (48b/6) cümlesi K nüshasında “...bir **hakîm öldürürken şordular hâluñ nitedür...**” (44a/10) şeklinde ifade edilmiştir.

V nüshasında “...anuñ ferci **koşusından cehennem ehli renclü olur feryâd iderler...**” (50a/2) cümlesi K nüshasında “...anuñ ferci **pisinden tamu ehli zencür olup feryâd iderler...**” (45a/8) şeklindedir.

V nüshası “...‘ali (r.a.) **hâzretine şordular tañrı kâdadur eyitdi kim tañrı hemîşe vardur hemîşe var olasıdur ve hiç nesne yoğiken ol varıdı...**” (12b/7); K nüshası “...‘ali kerem ‘allahu veche **hâzretlerine şordular kim yâ ‘âli tañrı kâdadur ‘âli eyitdi hemîşe vardur var olasıdur ve hiç nesne yoğidi ol var eyledi...**” (9b/5).

2.1.27. Küçük’ün yayımladığı Konya nüshasının transkribe edilmiş metni üzerine Cin-Babacan (2019, 25) ve Yapıcı (2020, 180-193) okuma teklifleri yapmıştır. Yapmış oldukları bu tekliflere paralel kullanımların Viyana nüshasında da olduğu görülmüştür. Viyana nüshasının Konya nüshasına göre daha rahat okunması metnin daha sağlıklı bir şekilde ortaya çıkarılmasını sağlamıştır. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

K nüshasında “...el ve ayak virdi dil burun kulak virdi ve **sökükleri (sünükleri) birbirine çatdı...**” (9a/1)

V nüshasında “...evvel kim ana rahminden bir **kañre hû idük tañrı te‘âlâ bize şüret virdi bâş göz el ayak virdi dil burun kulak virdi bu sünükleri birbirine çatdı...**” (11b/9).

K nüshasında “... Tañrıyı bir **birle (bile) ikinci aña tã‘at nice kılmak gerek añı bile üçüncü Tañrı Te‘âlânın kulların nice **dizilmek (dirilmek) gerek ve nice mu‘âmele eylemek gerek...**” (2b/13); V nüshasında “...tañrıyı bir **bile** ikinci tã‘at nice kılmak gerekdür ögrenen üçüncü tañrı kulları ile nice **dirilmek gerekdür ...**” (3a/2).**

K nüshası “...her kim altı nesneyi işlese kıyâmet gününde **benümle kıoya (kopa) didi uçmağda benümle bile koñşı ola didi...**” (4a/2); V nüshası “...her kim bu altı nesneyi işlese kıyâmet gününde **benümle kıoya ve uçmağda koñşu ola didi...**” (4b/4).

K nüshası “...ve dañı âdem oğlanınun teninde nice **huccetler ve nice deliller vardur anuñ birligine kim **yoğ-iken** vücûda gelür **kiçi-iken** büyük olur **oğlan-iken** yigit olur **yigit-iken** koca olur **şag-iken** şayru olur **dirî-iken** va‘desi yiter olur (ölür)...” (8b/9); V nüshası “...nice deliller var anuñ birligine **yoğiken** vücûda gelür **kiçiyiken** büyük olur **oğlaniken** yigit olur **yigitiken** koca olur **şagiken** şayru olur **diriken** va‘desi yiticek **ölür...**” (11b/5).**

K nüshasında “...bişinci tahâret ve arı ton giye ammâ namâziñ ‘alâmeti **beklemekdür (bañlamakdur) kañkı kişi kim yedi yıl ihlâşıla **beklese** (bañlasa) anıñ teni damu odına **harâm olur...**” (26b/6); V nüshası “...beşinci tahâret bedendür **helâl ve arı geysi geymekdür namâzun ‘alâmeti pāk **oğumakdur** kañkı kişi kim yedi yıl ihlâş ile ezân **okusa** anuñ teni dāmū oduna **harâm ola...**” (28b/4)****

K nüshasında “**kör** (gūr) ‘azābı üzerine” (24a/11) ve “**körde** (gūrda) üç nesne şoralar...”(24a/12); V nüshasında “...**gūr** ‘azābı var...” (26a/6)ve “...**gūrda** üç nesne sorar...”(26a/7).

V nüshasında “...rivayet kıldılar peygamber (as.) bir **er** geldi şordı kıyāmet kaçan kopar...” cümlesinde yer alan “er” kelimesi K nüshasında “ev” olarak alınmıştır.

V nüshasında “...üçüncü tañrı ile dost olmak eyü‘amel riyāsız itmek...” (19b/3) riyāsız itmek K nüshasında riyā söz (15b/8) olarak alınmıştır.

K nüshasında “...Süleymānuñ özi göyündi **bile** (yile) emir kıldı yil tahtın **bir** (yir) üzerine indirdi ...” (61a/12); V nüshasında “...süleymān anı görüp özi göyündi **yile** buyurdu tahtın **yiryüzüne** kodı...”(72b/4).

2.1.28. Kuran ayetinin açıklamasında iki nüsha arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu durum metnin genelinde görülmektedir.

V nüshası “...**leyse kemışlihi şey’un** didi ve tañrı te‘ālā eger kim ikisinde ihtilāf olurdu biri itdüğün biri itmez idi niçe kim dünyā pādīşāhları birbirile ‘adūdur birbiri üzerine leşker çekerler onlar dañı eyle iderlerdi birbirini kahr idüp yir gök helāk olurdu...”(12a/2).

K nüshası “...**leyse kemışlihi şey’un** ve tañrınun birliğine bir delil oldur kim eger tañrı iki imişse idi birinün birine hāceti olaydı ve ikiside dileseydi ikisinün arasında ihtilāf düşseydi nitekim dünyā beglerinün ‘ādetidür birbirinün üzerine gālip olurlar anlar dañı yaratdukları yaratduğıuyla çeri düzüp uğraşalardı birbirin sıyup bir gök ehli helāk olaydı ...” şeklinde açıklanmıştır.

2.1.29. V nüshasında 14b/5’ten 16a/2’ye kadar olan bölüm K nüshasında bulunmamaktadır.

“...‘āyişeden ve ‘āyişe peygamberden (as.) ve peygamberde cebrā’ilden ve cebrā’ıl tañrı te‘āliden aydur kim aklık benüm nürumdur her kim tevhid içre saç ve sakal ağrada ben raħimem utanuram ol kişiye od ile ‘azāb idem didi rivayet kıldılar ‘abdullah ibn-i ma‘vud-ı yevlak fakir oldu bir qaravaşı vardı qaravaşına eyitdi fakir olduk ayruğ harçluğum kalmadı başın yuğıl ve tonun giygil varın seni satayım didi qaravaş başın yudu ve donıñ giydi başın tararken gördi birkaç saçı ağarmış ağladı eyitdi kara saçım kulluğdan ağardı aħır girü şatılmağ oldu didi ağladı hağ te‘ālā cebrā’ili peygambere viribdi eyitdi digil ‘abdullah ol qaravaşı āzād eylesün zirā kim anun hıdmetinde ağardı didi zihi luf itti ol pādīşāh kim maħlūk kulluğında ağaranı revā görmedi şatıla yāħūd bir kul kim anun hıdmetinde tevhidinde saçın saħalın ağarda oña ‘azāb itmege nite revā göre bilgil kim raħmet kılup uçmağa koya inşallahu te‘ālā ikinci bāb ma‘rifetü’l-insān bilün kim tañrı te‘ālā kimi kim toğru yola koymağ istese anun gönlün gön kılup nūrıla doldurur islām için ve kimi kim sevmese anun gönlün dar eyler nitekim kur’ānda buyurdu femen yuridi(a)llāhu en yehdiyehu yeşrah sadrahu lil-islām(i)(s) vemen yuriden yudillehu yec’al sadrahu dayyikan haracen ve hidāyetün ‘alāmeti oldur kim kişi dünyadan elin dartañ āħirete rağbet eyler ve ölüm gelmedin anun için yarāğ eyler peygamber (as.) aydur eger gerçek korksa idünüz şu üzre yürürdünüz ve du‘āñuz birle tāğlar bile yürürdi ve taħkik bilseñüz hevāda kuş gibi uçardunuz rivāyet kıldılar dāvūda tañrı te‘ālā vaħiy kıldı eyitdi...”

2.1.30. K nüshasının 13b/5'te okunamayan kısım V nüshasında "...*ikinci ne kim yād kıılmağ...*" şeklindedir. V nüshasında ise üç nesneyi açıklarken üçüncü nesne yoktur. Bu K nüshasında "... *üçüncü tağrı te'ālāyī yād kıılmağ...*" (13b/6) şeklindedir.

2.1.31. K nüshasında bölümlerin içerisinde anlatılan rivayetlerin bazıları V nüshasında bulunmamaktadır. Bu durum birçok bölümde görülmektedir. K nüshasında ilim babında bulunan rivayetler, 17a/3 ile 18b/8 ve 19a/6 ile 21a/4 arasındaki rivayet bölümleri V nüshasında bulunmamaktadır.

2.1.32. V nüshasında 35a/7'de "...*üçüncü şabır kıılan ten tağrı hazīnesidür...*" bulunan üçüncü madde K nüshasında yoktur.

2.1.33. V nüshasının 35b/2'de bulunan "...*üç nesnedür evvel ölümü aḡadura ikinci āḡireti aḡadura unutmaya...*" bölümü K nüshasında birinci ve üçüncü nesnelere verilmiştir.

2.1.34. V nüshasında bābların açıklamasında kullanılan Kur'ân ayetleriyle K nüshasında yer alan ayet sayılarında farklılık vardır. V nüshasında iki yüz yedi ayet varken K nüshasında iki yüz on yedi ayet bulunmaktadır.

2.1.35. V nüshasının 44a/11'de "...*tağrı te'ālā cōmerdi imān birle yād kııldı ve baḡīl küfri kim yād kııldı daḡı cōmerdi kıurtulmağ birle yad kııldı ve görklü va' de kııldı kıurānda bir niçe āyet indürdi...*" verilen bölüm K nüshasının 41a/3'te Kur'ân ayetleriyle beraber verilmiştir.

2.1.36. K nüshasının 76b, 77a, 77b bölümleri yirmi beşinci baba kadar yoktur. V nüshasında ise bu bölüm şu şekildedir:

"...*ikinci gök ehli namāz kıılurken dūnyā kaşāvetin yiyen ādemün tā'atın redd ider üçüncü gök ferīsteleri tā'at içre tekebbürlik idenün tā'atın geçürmez redd ider dördüncü gök ferīstesi tā'at içre kendözün görenün tā'atın kabūl itmeyüp redd ideler beşinci gök ferīstesi ḡasūdlık idenün tā'atın geçürmezler altıncı gök ferīstesi göḡlünde merḡamet itmeyen kişinün tā'atın geçürmezler yedinci gök ferīsteleri tā'atın ve ulu ve çok görenün redd iderler yedinci gökden geçen tā'atı 'illiyinde olan ferīsteler aydur dönderün bu tā'atı dūnyā tama'ı için kııldılar diyeler peyḡamber (as.) bunu diyecek yaḡya bin mu'āz zār zār aḡladı eyitdi yā resūlallah yā niçe tā'at kıılalum kim tağrı kabūl kııla eyitdi kim yā mu'āz dile kim müsūlmānlardan sakla kimseyi 'ayıblama ve kendözün öḡme ve kıılduḡın tā'atı kimseye eyitme dūnyā işin āḡiret işinden ilerü dutma ve müsūlmānları ḡorlama ve ḡalk ile ve ḡoşuların ilen ḡoşca diril ve eger bunları itmezlerden olursan ḡamu itleri seni yırtar didi 'ali (r.a.) eyitdi riya ehlinün dört nişānı var evvel namāza kāhil olur ikinci ḡalk içre namāzın öredür üçüncü kimse anı öḡse tā'atın özedür dördüncü anı kınasalar tā'atın terk ider ḡakīm aydur mü'min misli tāzı yundı gibidür münāfiḡ misli yumurda doğurur ḡavuk mislidür tāzı yundı biḡ altun deḡer kıulun getürür hic belürtmez ḡavuk bir pul ider yumurda ḡoḡurur çağırur dükeli ḡalka işitdürür ebu'l kıāsım ḡakīm aydur ni' metlü olsaḡ ḡalka nāz idersin kaçan suçlu olsaḡ ḡalka feryād idersin kaçan suçlu olsun ḡalkdan kıor kıarsın kaçan tā'at kıılsaḡ ḡalkdan bir nesne umarsın pes bu düzen elin tağrıya ḡapāsın didi ḡalapum biz kıullarına dükelli mü'minlerle iḡlāş 'amelin ruzı kııla inşāa 'llahu te'ālā...' (93a, 94b)*

2.1.37. K nüshasının 102b ve 103a varakları eksiktir bu nedenle 42. bāb bulunmamaktadır. V nüshasında şu şekildedir:

“... ve ol er eyitdi kim ol er eyü olmaz tâ âdemîlerüñ dilinde saķız gibi olmayınca didi peygamber (as.) eyitdi ķanğı kiři ki delicilige varsa tañrı anuñ gürin od eyleye kıyâmetde kim anı göyündüre ve ķanğı kiři kim bir ķarındaşın bir sulţâna ğamazlasa tañrı aña uçmağı ħarâm eyleye ve ben şefâ‘atım aña ħarâm ola ilahi fażluñ ve keremüñ bir kim tevfiķ vir kendü ‘aybumuza meşgul olavuz ve ayruķlar ğaybetin terk idevüz inşâallahu te‘âlâ kırķ ikinci bâbü’l ‘alametü’l mü‘minîne ve ‘l-münâfiķin bilüñ ki münâfiķların yirleri tamunuñ key aşāğasıdır niteki ķur‘ânda buyurdı inne ‘l-munâfiķine fi‘d-darki ‘l-asfâli imdi münâfiķlardan key şaķınun ğirçek ħâlîş müsülmân oluñ derki esfeliden ķurtulasız ħaķ te‘âlâ ķurânda münâfiķlar ħaķķında buyurdı münâfiķ oldur kim birbirin yaramaz işe ķoşar didi el-munâfiķüne ve ‘l-munâfiķâ tuba‘duhum min ba‘dın ya ‘murûna bi ‘lmunkarive yanhavne ‘ani ‘l-ma‘rûfi münâfiķların nişâni oldur kim ħayır itmez şadaķa virmez niteki buyurdı ve yaķbizüne eydiyahum mü‘minlerin nişâni oldur kim birbirine eyü iş buyurur ya ‘murûna bi ‘l-ma‘rûfi va yanhavna ‘ani ‘l-munkari peygamber (as.) aydur yaramaz iş görse eliyile döndersin eger ⁽⁵⁾ elinden gelmezse diliyle döndersin veyâĥüd göñlüyle imdi eliyile pâdişâhlar dönderür diliyle ‘âlimler göñlüyle ümmîler dönderür didi peygamber (as.) eyitdi münâfiķların nişâni oldur ki cemâ‘ata gelmez ve gelürse dükellinden şonra gelür veyâĥüd güçile gelür dünle murdâr gibi yata ve ğaybet ve ta‘ni ve ħarâmı şaķımmaz ola mü‘minler yavuz işden ve âĥiret ķorkusından ve göñli açık ve tañrı virdüğine ķanâ‘at ide ve ‘özür dileyici ve ğaybet örtücü ve kıyâmet ğuşşasın yiye didi ve tañrının ħoşnudluğın dileye ve münâfiķlar ğaybeti ve yazuğı ve kendü eylugin söyleye...” (127a/5, 128b/2)

2.1.38. Metnin son sayfasında takva bölümü anlatılmış daha sonra yazana ve okuyana dua ile bitmiştir. Eserin yazarı ve istinsah tarihi verilmiştir (Görsel. 4) K nüshasında dua ve tarih vererek bitirmiştir.

“... her kim bunı okuyup yazan için du‘â eylese ħaķ te‘âlâ rahmet eyleye el-ĥaţtu bâķi ve ‘l ‘ömrü fâni el faķîr ‘ali bin muĥammed serahşi evsat-ı ayn ramazan sene-i ħamse ve elf (hicri 1005)...” (131b) V nüshası

“... ħayr yazı söz şerrini anıñ kerâmeñ kâtibin kim anarsa du‘âda iş bu ħaţtın kâtibin (1063)...” (107b) K nüshası

2.2. Viyana Nüshasının Söz Varlığı

aĥi: Cömert.

alkış id: Övmek; tazim etmek, dua etmek.

beze-: Süslemek.

çelin-: Yontulmak.

dağla-: Kızgın bir demirle hayvan derisine damga vurmak.

depne: Tekme.

direr-: Toplamak, derlemek.

dumru: Tef.

divşür-: Toplamak, derlemek.

emekle-: Ayağ kalkmadan hem dizleri hem de elleri kullanarak ilerlemek.

enem: İnilti.

esbâb: Giysi.

ğamazla-: Söz taşımak, lâf. yetiştirmek.

geysi: Giysi.

gine: Yine.

günü: Kıskanma.

içre: İçerisinde.
 ilt-: Ulaştırmak.
 kayır-: Önem vermek, kaygılanmak, tasalanmak
 kıocal-: Yaşlanmak.
 kötürüm: Yürüyemeyen, ayağa kalkamayan (kimse).
 nîk: İyi, hoş, güzel.
 suval: Sual, soru.
 herze: Boş abes, beyhude söz.
 ilen: İli, beraber, birlikte, ...leyin; -le.
 irgür-:Ulaştırmak, eriştirmek.
 kıarıduğunca: Yaşlanmak.
 neme lâzum: "Bu işle ilgilenmem, buna karışmam" anlamlarında kullanılan bir söz.
 segird-: Koşmak, yürümek, koşturmak.
 sınığılık: Gözü korkmuş, ürkek, çekingen.
 um-: Bir şeyin olmasını istemek, ümitle beklemek.
 üründü: Seçkin, seçilmiş.
 yeyni: Yeni, hafif.
 yığ-: Toplamak, bir araya getirmek.
 yun-:Yıkanma.

Sonuç

Bu çalışmada Kitâb-ı Güzide adlı eserin nüshaları, nüshalarda kullanılan başlıkları, olga-bolga teriminin nüshalardaki kullanım şekilleri ve Viyana nüshasının tanıtımı yapılmıştır. Nüshanın, dil ve içerik özellikleri yayımlanmış olan Konya nüshasıyla karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve söz varlığına dair örnekler verilmiştir. Asıl metni ortaya çıkmamış olan Kitâb-ı Güzide'nin farklı başlıklar altında istinsah edilmiş nüshalarının olduğu görülmüştür. Kitâb-ı Güzide ve Akâid-i İslâm olarak bilinen eserin Kastamonu, Bursa İnebey, Süleymâniye Kütüphanelerinde Güzide-i Âşikân ve Terceme-i Güzide başlıkları altında yeni nüshaları bulunmuştur. Kitâb-ı Güzide'nin Manisa nüshasında karşılaşılan olga-bolga terimi nüshalarda farklı şekillerde kullanılmıştır. Daha önce bilinen nüshalardaki kullanımlarını Buran, "Ahmet Buran nüshasının" tanıtımında belirtmiştir. Bunlara ek olarak terim; Viyana nüshasında "olga bolga", Kastamonu nüshasında "olgay bolgay", Van nüshasında "alga-bolga", Bursa İnebey nüshasında "muğalled ve muğabbeğ" şeklinde ifade edilmiştir.

Tanıtmaya çalıştığımız Viyana nüshası, 131 varak ve 11 satırdan oluşan harekeli-nesih türünde yazılmış bir metindir. Nüshanın kopyalarının fazla yıpranmaması ve sayfalarının açık ve net bir şekilde okunması nüsha üzerinde çalışmayı kolaylaştırmıştır. Nüsha, Konya nüshası ile karşılaştırılarak dil ve içerik özellikleri ortaya çıkarılmıştır. Hicri 1005 tarihinde istinsah edilen Viyana nüshasının, Konya nüshasına göre daha eski bir nüsha olduğu görülmüştür. Nüshalar arasında varak ve satır sayılarında belirgin farklılıklar bulunmuştur. Konya nüshasının 76b, 77a, 77b bölümleri yirmi beşinci baba kadar olan bölüm ile 42. bābın da içinde bulunduğu 102b ve 103a varakları eksiktir. Viyana nüshasında ise 46 bölümden oluşan metnin bölümlerinde eksiklik bulunmamaktadır. Ancak bablar içerisinde konunun açıklandığı rivayetlere ve kıssalara daha az yer verilmiştir. Yine

konuların açıklanmasında kullanılan ayetlerin sayısı da Viyana nüshasında daha azdır. Anadolu sahası ağız özelliklerini barındıran kelimelerin Viyana nüshasında daha fazla olduğu görülmüştür. Viyana nüshasının daha önce istinsah edilmesi nedeniyle Eski Anadolu Türkçesinin dil özelliklerine yakın kullanımlar vardır. D/t, g/k, b/p ünsüzleri arasında ortaya çıkan ötümlüleşme Viyana nüshasında iki şekliyle de görülmüştür. G/v ünsüzleri arasında gerçekleşen dudaklılaşma Viyana nüshasında “kulağuz” kelimesinde henüz gerçekleşmemiştir. H/ğ ünsüzleri arasındaki sızıcılılaşma her iki nüshada aynıdır. M>b dönüşümüyle ilgili kullanım, Viyana nüshasında “men” şeklinde sadece bir yerde karşımıza çıkmıştır. “Yılan” sözcüğü metinde tek bir yerde Doğu Türkçesindeki kullanımıyla yani “ilân” şekliyle ifade edilmiştir. İlgili ekinin yuvarlaklaşması Eski Oğuz Türkçesine ait özellik olarak “-nuñ, -nüñ” V nüshasında bulunurken; K nüshasında “-nıñ, -niñ, -nuñ, -nüñ” şekliyle kullanılmıştır. “-dl” görülen geçmiş zaman eki 1. ve 2. tekil şahıslarla kullanımlarında yuvarlaklaşmaya uğramıştır. V nüshasında bu yuvarlaklaşma görülürken K nüshasında her iki şekil de karşımıza çıkmaktadır.. “-(y)IsAr” gelecek zaman eki, “-gUr” eki, “içre” zarfı, “ilen” edatı, “dukda, duğından” birleşik zarf-fiil ekleri V nüshasında görülen eklerdir. Nüsha, diğer nüshalara göre kopyalarının açık ve anlaşılır olması ve bütün bölümlerinin eksiz bulunması açısından yapılacak yeni çalışmalara önemli bir kaynak olabilecektir.

Kaynakça

- Arat, Reşit Rahmeti. “Anadolu Yazı Dilinin Tarihi İnkişâfına Dâir”, *Makaleler*. Haz. Osman Fikri Sertkaya. Ankara: TKAE, 1960.
- Aydemir, Hakan. “Yılan” Sözcüğünün Etimolojisi Üzerine Bir Not. *Eski Türkçeden Çağdaş Uygurcaya Mirsultan Osman’ın Doğumunun 85. Yılına Armağanı*. Konya: Kömen, 2015.
- Buran, Ahmet. Kitab-ı Güzide'nin Yeni Bir Nüshası. *Doğumunun 60. Yılında Nevzat Özkan Armağanı Ediyâ Yazıka*. Ankara: Nobel, 2021.
- Cin, Ali-Babacan, Vasfi, "Karışık Tarihi Lehçeli Eserlerden Kitâb-ı Güzide Üzerine Okuma Teklifleri". *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 17 (2019), 9-33.
- Ercilasun, Ahmet Bican. *Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ, 2004.
- Erdem, Melek. *Kitâb-ı Güzide (76a-134a) İnceleme-Metin-Sözlük*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1992.
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. Ankara: TDK, 1998.
- Gülsevin, Gürer. *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: TDK, 2017.
- Gülsevin, Gürer-Boz, Erdoğan. *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi, 2004.
- Korkmaz, Zeynep. *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*. Ankara: TDK, 2013.
- Köprülü, Mehmet Fuad. *Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Ötüken, 1981.
- Küçük, Serhat. *Kitâb-ı Güzide Akâidü'l-İslâm*. İstanbul: Kesit, 2014.

Sarıca, Bedri. Olga-Bolga Sorunu ve Yeni Bir Kitâb-ı Güzîde Nüshası Üzerine. *Yüzüncü Yıl Üniv. Eğt. Fak. Dergisi*, 1(1994), 123-136.

Şahin, Hatice. *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ, 2003.

Tekin, Şinasi. “1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dilinde olga-bolga sorunu”. *Bellekten*, Ankara: TDK, 1974.

Tekin, Şinasi. “Timur Öncesinde Anadolu ile Orta Asya Türk Dünyası Arasındaki Kültür İlişkileri ve Güzide Kitabı'nın Tercüme Hikâyesi”. *Bellekten*, Ankara: TDK, 2000.

Türk, Vahit-Doğan, Şaban-Şerifoğlu, Yasin. *Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Kesit, 2017.

Yapıcı, Ali İhsan. Kitâb-ı Güzîde'nin Konya Nüshası Üzerine Okuma Teklifleri. *Türkoloji Dergisi*, 24/1 (2020), 180-193.

Çevrimiçi Kaynaklar

Türkçe Sözlük <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi 17.09.2023)